

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І
ТОРГІВЛІ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Голова приймальної комісії
Людмила КРУКЕВИЧ
«22» квітня 2024 р

**ПРОГРАМА
СПІВБЕСІДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ВСТУПНИКІВ
НА ОСНОВІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

РОЗГЛЯНУТО
на засіданні циклової комісії
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол № 9
від « 19 » квітня 2024 р.
Голова циклової комісії
Наталія МУРМИЛА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступної усної співбесіди з української мови складена відповідно до Програми з української мови для шкіл з українською мовою навчання на основі Закону України «Про загальну середню освіту» і Державного стандарту базової і повної середньої освіти.

Мета та завдання вступної усної співбесіди

Метою вступного іспиту з навчальної дисципліни «Українська мова» є виявити рівень навчальних досягнень та ступінь підготовленості з української мови вступників з метою їх подальшого навчання у коледжі.

Основними завданнями співбесіди з навчальної дисципліни «Українська мова» є:

- оцінити знання мовних закономірностей, правил орфографії та пунктуації;
- виявити уміння розпізнавати мовні явища і закономірності;

Згідно з вимогами навчальної програми абітурієнти повинні

знати:

- основні правила вживання звуків у різних позиціях слів,
- чергування звуків, зміни в групах приголосних, правила подовження і подвоєння приголосних,
- вживання м'якого знака й апострофа,
- правила написання слів з великої літери,
- написання складних слів, написання слів іншомовного походження,
- правила переносу слів з рядка в рядок;
- утворення і написання граматичних форм різних частин мови;
- види речень, способи ускладнення простих речень та розділові знаки при них;
- типи складних речень, засоби зв'язку між частинами складних речень, вживання розділових знаків між частинами усіх різновидів складних речень;

вміти:

- визначати належність слів до певної лексичної категорії: однозначні й багатозначні, загальнонавживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова, пароніми, омоніми;
- співвідносити фразеологізми та їх лексичне значення;
- розуміти явище синонімії та антонімії серед фразеологізмів;
- ставити правильно наголос у словах відповідно до орфоепічних норм;
- розташувати слова за алфавітом;
- розрізняти в словах тверді і м'які, дзвінкі і глухі приголосні, ненаголошені й наголошені голосні;
- визначати основні випадки чергування голосних і приголосних звуків, звукове значення букв у слові;
- розпізнавати частини мови, знати їх граматичні категорії та значення;
- знаходити і виправляти помилки на вивчені правила орфографії;
- виділяти у слові закінчення, корінь, префікс, суфікс та основу;
- розрізняти форми слова і спільнокореневі слова;

- розрізняти структурні відмінності простих, ускладнених і складних речень, складних речень із сурядним і підрядним зв'язком;
- визначати види складних речень (сполучникові й безсполучникові), засоби зв'язку між частинами речення у складному, межі частин у складному реченні,
- правильно ставити розділові знаки у різних синтаксичних структурах;
- знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила;
- знаходити складнопідрядне речення у тексті, у тому числі з кількома підрядними частинами;
- визначати головні та другорядні члени речення;
- редагувати лексичні, граматичні, стилістичні помилки у словосполученнях.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових розділів:

- Фонетика. Графіка
- Орфоепія
- Орфографія
- Будова слова та словотвір
- Лексикологія
- Фразеологія
- Морфологія
- Синтаксис
- Способи відтворення чужого мовлення
- Стилїстика

Перелік тем з української мови

Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія

Звуки мови. Голосні та приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінки і глухі. Букви та інші графічні засоби. Українська абетка. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв я, ю, є, ї, щ та буквосполучень дз, дзь, дж. Склад, правила складоподілу в українській мові. Правила переносу слів.

Наголос, головні літературні норми наголошування слів в українській мові. Ненаголошені голосні, їх вимова й позначення на письмі. Вимова приголосних звуків та позначення їх на письмі. Уподібнення приголосних, його різновиди.

Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних та приголосних звуків. Евфонічні чергування (у//в, і//й).

Орфограма. Орфографічна помилка. Принципи української орфографії. Правила вживання апострофа, м'якого знака. Позначення подовжених м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків. Написання слів іншомовного походження.

Будова слова, словотвір та орфографія. Спільнокореневі слова й форми слова. Основа слова й закінчення змінних слів. Значущі частини слова (корінь, префікс, суфікс, закінчення). Вимова та написання префіксів з- (с-, зі-, із-, зо-), роз-, без-, воз-, пре-, при-, прі-. Словозміна та словотворення. Основні способи словотворення в українській мові, їх різновиди. Зміни приголосних при творенні слів. Правопис складних і складноскорочених слів.

Лексикологія, фразеологія та лексикографія

Поняття про лексику. Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова. Пряме й переносне значення слова. Синоніми, антоніми, омоніми. Загальноживані слова. Діалектні та професійні слова. Стилистична диференціація української лексики. Лексика української мови за походженням. Власне українські слова. Лексичні запозичення з інших мов. Терміни. Архаїзми та історизми. Неологізми.

Поняття про фразеологізми. Типи фразеологізмів. Джерела української фразеології.

Морфологія.

Поняття про самостійні та службові частини мови. Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Конкретні й абстрактні назви. Назви істот та неістот. Загальні і власні назви. Рід, число, відмінок іменників. Відміни іменників. Невідмінювані іменники. Способи творення іменників. Правопис відмінкових закінчень іменників. Велика буква у власних назвах.

Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Якісні, відносні та присвійні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників, способи їх творення. Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників. Відмінювання прикметників. Способи творення прикметників. Правопис відмінкових закінчень і найуживаніших суфіксів прикметників. Написання складних прикметників.

Займенник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням (особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питальні, відносні, неозначені, заперечні). Творення та відмінювання займенників. Правопис займенників.

Числівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Числівники кількісні (власне кількісні, неозначено-кількісні, дробові, збірні) й порядкові. Числівники прості, складні та складені. Відмінювання кількісних та порядкових числівників. Правопис числівників.

Дієслово як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Неозначена форма дієслова. Стан дієслова (активний і пасивний). Спосіб дієслова (дійсний, умовний, наказовий). Творення форм способу. Вид дієслова (доконаний і недоконаний). Творення видових форм. Час дієслова (майбутній, теперішній, минулий). Дієвідмінювання. Дієслова I та II дієвідмін. Особа і число дієслова. Безособові дієслова. Творення та правопис дієслів.

Дієприкметник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприкметники активного й пасивного стану, їх творення. Відмінювання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот. Безособові дієслівні форми на -но/-ено, -то. Правопис дієприкметників. Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприслівники доконаного та недоконаного виду, їх творення. Дієприслівниковий зворот. Правопис дієприслівників.

Прислівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників за значенням. Ступені порівняння прислівників, способи їх творення. Правопис прислівників. Прийменник як службова частина мови. Непохідні й похідні прийменники. Прості, складні та складені прийменники. Правопис прийменників.

Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності та підрядності. Групи сполучників за будовою та походженням. Правопис сполучників.

Частка як службова частина мови. Групи часток за значенням та вживанням (формотворчі, словотворчі та модальні). Правопис часток. Не і ні з різними частинами мови.

Вигук як частина мови. Групи вигуків за походженням. Правопис вигуків.

Синтаксис і пунктуація. Словосполучення. Будова і типи словосполучень за способом вираження головного слова. Типи граматичного зв'язку в словосполученнях.

Речення, його головні ознаки та різновиди. Граматична основа речення. Порядок слів у реченні. Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні) та емоційним забарвленням (окличні, неокличні). Види речень за будовою (прості, складні).

Просте речення. Поширені та непоширені речення. Головні та другорядні члени речення (підмет і присудок; додаток, означення, обставина), способи їх вираження та різновиди. Прикладка як різновид означення. Порівняльний зворот. Розділові знаки в кінці речення. Тире між підметом і присудком. Розділові знаки при прикладках і порівняльних зворотах. Речення двоскладні та односкладні.

Різновиди односкладних речень. Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях. Однорідні члени речення. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення. Однорідні й неоднорідні означення. Розділові знаки при однорідних членах речення. Звертання та вставні слова (словосполучення, речення), розділові знаки при них. Відокремлені члени речення, розділові знаки при них.

Складне речення, його типи. Засоби зв'язку частин складного речення. Складносурядне речення. Складнопідрядне речення. Основні види підрядних речень. Складне речення з кількома підрядними, їх типи. Розділові знаки в складносурядному та складнопідрядному реченнях. Безсполучникове складне речення. Розділові знаки в безсполучниковому реченні.

Складне речення з різними видами зв'язку, розділові знаки в ньому. Пряма й непряма мова. Цитата. Діалог. Розділові знаки при прямій мові, цитатах, діалозі.

Критерії оцінювання знань вступників на співбесіді з української мови

Бали	Загальні критерії, за якими оцінюються навчальні досягнення вступників
181-200	Вступник вільно володіє навчальним матеріалом, дотримується норм української літературної мови, дає ґрунтовну відповідь на теоретичне завдання, знає правила українського правопису, знає правила вживання розділових знаків, при виконанні практичних завдань може допустити одну помилку
151-180	Вступник знає теоретичний матеріал, наводить приклади проте відповідь його стисла; на достатньому рівні володіє вміннями і навичками використання правил в усному й писемному мовленні, переважно дотримується норм літературної мови. Практичні завдання виконує, але робить 3-4 помилки
121-150	Вступник знає теоретичний матеріал фрагментарно, не наводить приклади; на задовільному рівні володіє вміннями і навичками використання правил в усному й писемному мовленні, його відповідь має суттєві недоліки щодо повноти й логіки викладу, він порушує норми літературної мови, словниковий запас обмежений. Практичні завдання виконує частково, з помилками (5-6 помилок)
100-120	Вступник знає теоретичний матеріал частково, не наводить приклади; не володіє вміннями і навичками використання правил в усному й писемному мовленні, йому важко дати відповідь на теоретичне питання, він не дотримується норм літературної мови, словниковий запас обмежений; при виконанні практичних завдань допускає більше 6 помилок
99	Не склав

Методичні рекомендації до повторення правил з орфографії та пунктуації української мови

Уживання м'якого знаку

1. У кінці слова м'якість зубних приголосних завжди позначається м'яким знаком: *молодь, мить* .

2. У середині слова м'якість зубних приголосних позначається м'яким знаком лише перед твердими нешиплячими: *ідьте, боротьба*.

3. Перед постійно м'якими (або пом'якшеними) і шиплячими м'який знак не ставиться: [с'в'ато] *свято*, [дз' в'акнути] *дзвякнути* .

4. Після букв, що позначають губні, передньопіднебінні і задньоротові, м'який знак у кінці слова і перед наступним приголосним не ставиться: *кров, сім*.

Уживання апострофа

1. Апостроф ставиться перед *я, ю, є, ї* після губних *м, в, н, б, ф*, якщо ці губні стоять:

а) на початку кореня: *в'язка, в'язати*;

б) після голосного : *здоров'я, риб'ячий*;

в) після *р*: *черв'як*;

2. Апостроф ставиться перед *я, ю, є, ї* і після *р*, якщо далі у вимові чується звук [й]: [бур'ян] *бур'ян*.

3. Апостроф ставиться перед *я, є, ю, ї* після префіксів, які кінчаються на приголосні (*від-, під-, над-, перед-, роз-, без-, з-, в-, об-, між-*): *від'ємний*.

М'який знак і апостроф в іншомовних словах

1. В іншомовних словах м'яким знаком позначається м'якість зубних приголосних також перед *й, я* [йа], *ю* [йу], *є* [йе], *ї* [й]: *батальйон* [л'йон].

2. В іншомовних словах апостроф перед *я, є, ю, ї* ставиться не тільки після губних та *р*, а й після шиплячих та задньоротових , якщо після них чується звук [й]: *комп'ютер* [пйу].

3. Апостроф в іншомовних словах не ставиться перед *я, ю*, якщо ці букви позначають пом'якшення попереднього приголосного : *бюро* [б'у].

Подовжені м'які приголосні

1. Подовжуються м'які зубні і пом'якшені шиплячі приголосні, якщо вони стоять між двома голосними:

а) в іменниках середнього роду: *знаряддя, чуття*;

б) в орудному відмінку однини іменників третьої відміни: *тінь – тінню, сіль – сіллю*;

в) у словах *Ілля, суддя, стаття, рілля, зрання, спросоння, навмання, попідтинню, попідвіконню*.

2. Якщо м'який приголосний стоїть не між двома голосними, то подовження не відбувається: *життя – щастя, знання – знань*.

Подвоєння букв унаслідок збігу

1. Подвоюються букви на межі значущих частин слова, якщо одна з них кінчається, а друга починається на ту саму букву: *віддати* (від + дати) , *беззвучний* (без + звучний) .

2. Подвоюється **ч** в іменниках, утворених від прикметників на *-цьк* (ий); *Вінниччина* (вінницьк + ина), *козаччина* (козацьк + ина).

3. Подвоюються внаслідок різних збігів ще в словах *бовваніти, ссати, лляний (льняний), овва, ввесь* і похідних.

Правопис ненаголошених *є* та *и*

1. Написання ненаголошених [є] та [и] перевіряємо наголосом: *весна, бо весни, далеч бо далекий*.

2. Пишемо *є*, якщо при змінювані неясний звук випадає: *серпень, бо серпня; палець, бо пальця*.

3. Пишемо *є*, якщо при змінювані неясний звук чергується з [і]: *осені, бо осінь; каменя, бо камінь*.

4. Пишемо *є* в сполученнях -єре-, -еле-: *перейти, передгір'я*.

5. Пишемо *и* у відкритих складах -ри-, -л - у словах *бриніти, бринчати*.

6. У деяких словах (переважно іншомовних) написання *є* та *и* ніяк не перевіряється: *апельсин, бензин, бетон, декада, делегат, демократія*.

Основні правила української пунктуації РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

КОМА ставиться

1. Між однорідними членами речення за відсутності сполучників. Наприклад: *Вечір був чарівний, зоряний, пісенний* (О. Гончар).

Роботу виконали швидко, якісно, добротно (П. Загребельний).

2. Перед протиставними сполучниками *а, але, проте, зате, однак, та* (у значенні *але*). Наприклад:

Мудрий ніхто не вродився, зате навчився (Нар. творчість).

Це не вогні, а зірки, чисті, високі, мінливі (П. Воронько).

3. Перед єднальними (*і, й, та* (в значенні *і*) *та й, також, ні–ні, і–і*) і розділовими (*чи–чи, хоч–хоч, або чи, то–то, не то–не то, чи то–чи то*) сполучниками, якщо вони повторюються. Наприклад:

Низькі хмари сміялися то дощем, то навіть мокрим лапатим снігом (О. Журлива).

Ставки – це блакитні очі землі. Їм теж треба дивитися і на сонце, і на зорі, і на людей... (М. Стельмах).

4. При парних сполучниках (*як–так і, не тільки – але(й), не стільки – скільки*) кома ставиться перед другим сполучником. Наприклад:

Олександр Довженко не тільки в розмовах з друзями, не тільки в прилюдних виступах, але всією своєю творчістю завжди сміливо вторгався в саме життя (М. Рильський).

5. Між однорідними членами, з'єднаними сполучниками попарно, кома ставиться між кожною парою. Наприклад:

Наука і труд, знання і школа дбайливо кличуть до мети (П. Усенко).

Стрімкі осоки й розлогі верби, ошатні липи й зажурені ясени обступили узбіччя дороги (О. Гончар).

КОМА не ставиться

1. Між однорідними членами, коли єднальні, розділові або протиставні сполучники вжито один раз. Наприклад:

Сила та розум – краса людини (Нар. творчість).

По вулиці вітер віє та сніг замітає (Т. Шевченко).

2. Перед першим повторювальним сполучником, якщо з нього починається перелік.
Наприклад:

Моє щастя – Вітчизни простори, оповиті і сонцем, і хмелем, і зерном (М. Стельмах).

3. Якщо повторюваний сполучник і з'єднує різні однорідні члени. Наприклад:
Людина – відверта і послідовна в своїй праці і пристрасна в житті (М. Рильський).

4. При повторенні сполучників, коли однорідні члени речення є сталим виразом.
Наприклад:

Ні риба ні м'ясо; ні слуху ні духу; ні туди ні сюди.

5. Між двома дієсловами в однаковій формі, одне з яких означає рух, друге – його мету. Наприклад:

Не журився, козаченьку, не журися, а на тую дівчиноньку піди подивися (Нар. творчість).

6. Якщо між двома однаковими словами стоїть заперечна частка. Наприклад:
Ти гукай не гукай, а літа не почують (Б. Олійник).

ТИРЕ ставиться

1. При протиставленні. Наприклад:

Тільки нам вже жити – не вмирати, зерно сіять, зацвітати знов (А. Малишко).

2. Коли наступний однорідний член (присудок) уточнює, виражає наслідок, швидку зміну подій, причину попередньої дії. Наприклад:

Ніч, озеро, комиші внизу шумлять – шумлять дуже, тривожно (О. Гончар).

КРАПКА З КОМОЮ ставиться

У реченнях складної синтаксичної конструкції, де виражено не одну, а кілька думок, далеких за змістом; кожна з цих думок оформлена як поширене ускладнене речення і має свої розділові знаки. Наприклад:

Віє вітер з поля на долину, над водою гне з вербою червону калину; на калині одинокі гніздечко гойдає (Т. Шевченко).

Означення відокремлюються комами

1. Поширені узгоджені означення, що стоять після означувального слова.
Наприклад:

Потім на танок зійшов дід, весь білий, як кажуть, біліше прядива (П. Панч).

2. Поширені та непоширені узгоджені означення, якщо між ними та означувальним іменником є інші члени речення. Наприклад:

Нарешті сніг закружляв, лапятий і сріблястий (Панас Мирний).

3. Одиначні чи поширені означення, які пояснюють особовий займенник.
Наприклад:

Теплі й ніжні, вони ховали у собі позолочену сонцем воду літніх дощів (М. Коцюбинський).

4. Узгоджені означення, виражені прикметниковими і дієприкметниковими зворотами, якщо вони стоять перед пояснювальним словом і мають додатковий причинний, обставинний або допустовий відтінок. Наприклад:

Ця думка, несподівана для мене самого, палила щастям моє серце (І. Микитенко).

Вітер, пустотливий і рвучкий, шарудів опалим листям (П. Панч).

5. Узгоджені поширені означення, що стоять не поруч пояснювального слова і виділені при вимові паузами незалежно від їхнього значення і позиції. Наприклад:

То, сполошена несподіваною перервою в грі, бігла сюди ворожа команда (Ю. Смолич).

6. Неузгодженні означення, які мають особливе смислове навантаження, а при вимові є відповідна пауза. Наприклад:

Це були неприємні і страшні озера, з чорною водою і чорними торф'яними берегами (І. Багмут).

Не відокремлюються комами

1. Узгодженні означення, виражені зворотами, що стоять безпосередньо перед пояснювальними словами і не мають обставинного відтінку у значенні. Наприклад:
Очолована нею ланка стала для буряководів області справжньою школою передового досвіду (З газ.).

2. Узгодженні означення, що стосуються присвійних займенників. Наприклад:
Усі учасники конференції півколом ставали навкруг пам'ятника (З газ.).

3. Неузгодженні означення, якщо немає інтонаційного і смислового виділення. Наприклад:

А хлопці в піджаках у шапках сиділи за книжками (А. Головка).

Прикладки відокремлюються комами

1. Одиначні узгодження прикладки, якщо вони стоять після іменника, що є власною назвою. Наприклад:

Іван Дробот, молодий танкіст з надзвичайно приємним і скромним лицем, хвилювався (О. Довженко).

2. Поширені прикладки, що стосуються іменника загальної назви. Наприклад:
Альбатроси, морські мандрівники, йшли назустріч людям (П. Панч).

3. Прикладки, що стосуються особового займенника, незалежно від місця в реченні. Наприклад:

Молодість, сили, життя – їй оддам, моїй коханій (М. Коцюбинський).

4. Прикладки, що вживаються із сполучником *як* і мають причинний відтінок значення. Наприклад:

Автор „Кобзаря”, як глибокий революційний мислитель, утвержувач високохудожнього реалізму, намалював шляхи розвитку для всієї новітньої української літератури (О. Гончар).

5. Прикладки, що приєднуються до пояснювальних ними слів, уточнюючими словами (*наприклад, особливо, а саме, на ім'я, як-то, зокрема, тобто, або* тощо) При словах *як-то, а саме* кома ставиться перед ними, а після них двокрапка. Наприклад:

Ліс, або, як серби кажуть, шума – це не просто сосни та дуби (М. Рильський).

Весна завітала в наші краї, в садах дерева, а саме: груші, яблуні, вкрилися буйним цвітом (З газ.).

З'явився молодий чоловік, з відкритим поглядом завжди усміхнених очей, родом він був з Полісся, а за походженням – з молдаван – переселенців (З журн.).

Не відокремлюються комами

1. Прикладки із сполучником *як*, коли немає причинного відтінку в значенні. Наприклад:

Ліс зустрів мене як друга ...(М. Рильський).

2. Прикладки із сполучником *як*, коли вони мають значення „в ролі кого, чого”. Наприклад:

Як представник і керівник радикальної партії Франко проїжджав по Галичині (О. Дейч).

Прикладка, яка пишеться через дефіс

1. Прикладка, яка стоїть після власної назви і тісно пов'язана змістовно. Наприклад: *Славутич-ріка тече з давнини нашої* (Б. Олійник).

2. Узгоджена прикладка, коли обидва іменники – загальні назви. Наприклад: *Кожен меч-промінь світла небесного; внаві згори й знов угору зроста; кожен звук-відгук сили одвічної, що руйнує й будує світа* (Леся Українка).

Відокремлюється тире

1. Прикладка, яка має уточнююче значення, чи вже має у своєму складі розділові знаки. Наприклад:

У всіх людей одна є спільна мова – братерська любов (Леся Українка).

Додатки відокремлюються комами

Із словом *крім* (*окрім, окрім*) – завжди, з іншими словами з прийменниками *замість, за винятком*, прислівниками – *особливо, зокрема, часом, часто, завжди*, частками – *навіть, аж*, сполучниками *хоч не тільки... але й* – якщо цього вимагає смислове і стилістичне навантаження. Наприклад:

Крім того, для нашої служби просто необхідні і такі природні дані, як спостережливість, кмітливість, витримка (З газ.).

Третю добу замість води ми їли сніг (О. Гончар).

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВІДОКРЕМЛЕНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

КОМАМИ відокремлюється

1. Уточнювальні та пояснювальні члени речення, які пов'язані з уточнюючим словом інтонаційно та сполучниками *або, а саме, тобто*. Наприклад:

Туди, де мій дім, і хочу я летіти (Б. Олійник).

2. Уточнювальні обставини (крім допусту). Наприклад:

Тут, біля меморіалу, зібралися колишні воїни (З газ.)

ТИРЕ відокремлюється

1. Коли підмет і додаток уточнюють або пояснюють прикладки, як-от:

І на плантаціях нашого головного хліба – озимини – роботи нині не бракує (З газ).

2. Якщо уточнювальним є присудок. Наприклад:

Від вибухів у вухах шуміло з ревно, гуло і гупало (З газ).

3. Коли пояснювальні члени речення приєднуються без сполучника. Наприклад:

У людини одна турбота – думати про хліб (Панас Мирний).

4. Якщо уточнювальним є узгоджене означення. Наприклад:

Воювати довелося на землях сусідньої – Естонської – держави (З газ).

5. Прикладка, яка має уточнююче значення, чи вже має у своєму складі розділові знаки. Наприклад:

У всіх людей одна є спільна мова братерська любов (Леся Українка).

Уточнювальні й пояснювальні члени речення не відокремлюються

1. Коли вони не виділяються ні паузою, ні змістом. Наприклад:

У шкільному садку за вигоном чорніли руїни маєтку (А. Головка).

2. Якщо обставина чи означення охоплюють уточнювальні чи пояснювальні члени речення з ширшим змістом. Наприклад:

У Черкасах на Пагорбі Слави, над самим Дніпром, відкрито меморіальний комплекс (З газ).

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВСТАВНИХ І ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЯХ

КОМАМИ виділяються

1. Вставні слова, які:

а) підкреслюють імовірність чи вірогідність повідомлюваного: *мабуть, зрозуміло, певно, здасться* тощо – або виражають різні почуття: *на щастя, на жаль, як на зло* тощо;

б) указують на зв'язок думок, послідовність викладу, висновки: *до речі, по-перше, проте, однак, взагалі* тощо;

в) указують на джерело повідомлення: *за словами..., кажуть...* тощо;

г) ужиті з метою привернути увагу співрозмовника до висловленої думки: *уявіть собі, даруйте, прошу, розумієте* та ін.

Наприклад:

Мабуть, людині не можна відриватися від рідного берега (Ю. Мушкетик).

На жаль, реальне життя знекровлює найчистіші мрії (М. Мельник).

До речі, ти мене так і не дочекався (О. Гончар).

Кажуть, сніг на полі – хліб у коморі (Нар. творчість),

Це вже, даруйте, проза життя (О. Довженко).

2. Вставні словосполучення та речення, якщо вони приєднуються сполучними словами, а також без них. Наприклад:

Полювання, як ви потім побачите, потребує чимало часу (Остап Вишня).

ДУЖКАМИ виділяються

1. Вставлені слова або речення, якщо вони вживаються як додаткове зауваження і за змістом не пов'язані з основним текстом. Наприклад:

За селом зелено-зелено, і по хвилях переливи червоні (од сонця) (А. Головка).

2. Прізвище автора і назва твору, які стоять після цитати, авторські зауваження тощо. Наприклад:

Вона (Леся Українка) троянда в морі квітів (З журн.)

3. Вставлені речення, які доповнюють, уточнюють усе речення або якийсь його член, або містять оцінку повідомлюваного. Наприклад:

Чи справді там було, чи може, хто збрехав (хто ворогів не мав!), – а не все – катюзі, як кажуть, буде по заслuzі (Л. Глібов).

ТИРЕ виділяються

Вставлені слова або конструкції, коли вони мають характер додаткового повідомлення і немає потреби різко виділяти їх з тексту основного речення. Наприклад:

Є люди на землі – а то б не варто й жити, – що крізь щоденний труд уміють і любити, і усміхатися, й мислити, шукати... (М. Рильський).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. - К.: Либідь, 1991.
2. Головащук СІ. Правописний словник. - К.: А.С.К., 1999.
3. Головащук СІ. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. -К.: Либідь, 1995.
4. Головащук СІ. Словник-довідник з українського літературного слововживання. К.: Рідна мова, 2000.
5. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. - К.: Рад. школа, 1977.
6. Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. - К.: Рад. школа, 1986.
7. Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів. - Львів: Фенікс, 1996.
8. Зубков М.Г. Сучасний український правопис: Комплексний довідник. - Вид. третє, випр. та доп. - Харків: Торсінг, 2000.
9. Зубков М.Г. Українська мова: Універсальний довідник. - Харків: ВД «Школа», 2004.
10. Караванський С. Словник синонімів української мови. - К.: Оріє, 1993.
11. Караман С.О. Українська мова. Поглиблений етап вивчення: Навчальний посібник у двох книгах. - К.: Магістр-8, 1998.
12. Козачук Г.О. Українська мова для абітурієнтів: Навч. посібник. -К.: Вища школа, 1993; 1997.
13. Козачук Г.О., Шкуратяна М.Г. Практичний курс української мови: Навч. посібник для вузів.-К., 1993; 2004.
14. Кононенко П.П., Кадомцева Л.О., Мацько Л.І. Українська мова: Посібник для вступників до вузів.-К.: Либідь, 1990; 1991; 1992.
15. Кочан І.М., Токарська А.С. Культура рідної мови: Збірник вправ і завдань. - Львів: Світ, 1996.
16. Лобода В.В., Скуратівський Л.В. Українська мова в таблицях: Довідник. - К.: Вища школа, 1993.
17. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова: усний та письмовий екзамен. - К.: Либідь, 1992; 1993.
18. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова: Посібник для старшокласників і абітурієнтів.-К.: Либідь, 1995.
19. Навчальний правописний словник української мови: Близько 40000 слів / За загаль. ред. Д.Х.Баранника і Д.І.Руденка. - Харків: Око, 1997.
20. Новий тлумачний словник української мови: У чотирьох томах / Уклад. В.В.Яременко, О.М.Сліпушко. -К.: Аконті, 1998.
21. Орфографічний словник української мови: Близько 120000 слів / Уклад. СІ. Головащук, М.М.Пешак, В.М.Русанівський, О.О.Тараненко. - К.: Довіра, 1993; 1994.
22. Пазяк О.М., Сербенська О.А., Фурдуй М.І., Шевченко Л.Ю. Українська мова: Практикум. - К.: Либідь, 1990.
23. Паламар Л. М. Практичний курс української мови: Навч. посібник. - К., 1995.
24. Плющ М.Я., Грипас Н.Я. Українська мова: Довідник. - К.: Рад. школа, 1990.
25. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ. - К.: Вища школа, 1995.
26. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. - Вид. друге, випр. і доп. - К.: Рад. школа, 1964.
27. Полюга Л.М. Словник антонімів української мови. - 2-е вид., доп. і випр. - К.: Довіра, 2001.
28. Полюга Л.М. Словник синонімів української мови. - К.: Довіра, 2001.

29. Полюга Л.М. Словник українських морфем. - Львів: Світ, 2001.
30. Русанівський В.М., Пилинський М.М., Єрмоленко С.Я. Українська мова: Посібник для учнів 10-11 класів. - К.: Рад. школа, 1992.
31. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. - К.: Рад. школа, 1985.
32. Словник-довідник з культури української мови / Д.Гринчишин, А.Капелюшний, О.Сербенська, З.Терлак. - Львів: Фенікс, 1996.
33. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О.Пустовіт та ін. - К.: Довіра, 2000.
34. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Головащук та інші. - К.: Наукова думка, 1999.
35. Словник української мови: В 11-й томах. - К.: Наукова думка, 1970 — 1980 рр.
36. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М.Білоноженко та ін. — К.: Наукова думка, 2003.
37. Терлак З.М., Кочан І.М., Пілецький В.І. та ін. Українська мова у вправах і завданнях. - К.: НМК ВО, 1990.
38. Терлак З.М. Українська мова: Збірник вправ із синтаксису та пунктуації. - Львів: Світ, 1999.
39. Ткаченко Є.М. Української мова. Пунктуація: правила, вправи, диктанти: Навч. посібник. - Харків: Консум, 2001.
40. Тоцька НІ. Сучасна українська літературна мова. Фонетика Орфоепія. Графіка і орфографія. Завдання і вправи: Навч. посібник. - К.: Вища школа, 1995.
41. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови: У двох томах. - К.: Вища школа, 1984.
42. Ужченко В.Д. Народження і життя фразеологізму. - К.: Рад. школа, 1988.
43. Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник / І.Р.Вихованець, С.Я.Єрмоленко, Н.М.Сологуб, Г.Х.Щербатюк; Відп. ред. М.А.Жовтобрюх. - К.: Наукова думка, 1973.
44. Українська мова: Підручник для учнів старших класів... та абітурієнтів / А.Г.Галетова, І.В.Гайдаєнко, О.М.Горошкіна, О.С.Паламарчук, М.І.Пентиліук. - К.: Ленвіт, 2003.
45. Український орфографічний словник: Близько 143000 слів/Уклад. М.М.Пещак та ін. / За ред. Л.М.Полюги. - К., 2002.
46. Український правопис. - 4-е вид., випр. й доп. - К.: Наукова думка, 1993.
47. Фразеологічний словник української мови: У двох книгах. — К.: Наукова думка, 1993.
48. Чукіна В.Ф. Граматика української мови в таблицях і схемах. - К., 1997.
49. Чукіна В.Ф., Почтаренко О.М., Почтаренко Г.С. Український правопис у таблицях, схемах, коментарях: Довідкове видання. - К.: Логос, 1998. Ю, Шевелева Л.А. Український правопис у таблицях. - Харків: Світ дитинства, 1996; 1997.
50. Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова: Довідник. - К.: Либідь, 1993; 1996.
51. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Навч. посібник. - К.: Літера, 2000.
52. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. — К.: Освіта, 1994; 1997; 2002.
53. Ющук І.П. Українська мова: Підручник. - К.: Либідь, 2003.
54. Яценко І.Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник.—У двох томах. — К.: Вища школа - Т. 1, 1980; Т. 2, 1981.